MÜZAKERE VE TARTIŞMA ARASINDA MEDİNE SÖZLEŞMESİ

NECDET SUBAŞI

Müslümanların, yaşadıkları dünyanın dayattığı yaşamsal çerçevelere karşı geliştirdikleri direnç İslâmî kaygıların bir gereği ve sonucu olarak olumlanabilse de tek başına bu direncin *asıl çerçeveye* girmenin teminatı olamayacağını hatırlamakta yarar vardır. Güvenli asr-ı saâdet alanına yapılan göndermeler aracılığıyla zihinsel ve pratik sıkıntıların üstesinden gelindiği sanılıyorsa da, son zamanlarda ortaya çıkan tartışmalar bu olguyu daha derinlikli olarak incelememizi zorunlu kılmaktadır. Görünen odur ki, Müslüman seçkinlerin günümüz sorunlarını asr-ı saâdeti model alarak çözebilecekleri hatta çözmeleri gerektiği yönünde kayda değer bir inanç ve arzuları yoktur. Bu iddiamızı en azından son tartışma biçimlerinin vurgularına dayanarak rahatlıkla savunabiliriz. Teorik her sorun, olgulaşma düzeyine ulaştıkça tuhaf bir ürkeklikle ya atlanılmakta ya da diğer etkin söylemlerin gücüne (establishment) yapılan başarılı (!) müracaatlarla yaşanılan kaosun *soru sorma gücü* kırılmaktadır.

Müslüman aydın Ali Bulaç tarafından başlatılan Medine Vesikası temelinde çoğulcu toplum modeline ilişkin müzakere, hızla tartışmaya dönüşmüş, hatta okur-yazar müslümanlarca şaşırtıcı bir tepkiyle karşılanmıştır. Müzâkere artık nesnesinden koparılmış olmanın sıkıntısı altında boğulmaktadır. Garip olan, öncelikle ilk adımda, tartışmada başı çeken kümelenmelerin, Ali Bulaç'la bilinç altlarında sürdürdükleri tek kişilik rövanşı daha etkili alanlarda somutlaştırma girişimleridir. Böylesi bir girişimde, (dışımızdakilere bir itiraf ve ifşaata dönüşebileceği türünden hazır duygusal söylemin gücünü büyük ölçüde aşarak ısrarla vurgulamalıyız ki), Bulaç belki de itikadi bir tartışmanın heterodox bir protagonisti olarak cerhedilmek istenmektedir. Kuşkusuz bu cerhetme, keskin ve kararlı gidişatımıza (!) getirdiği ekstra çıkışlardan dolayı pekâla haklı bulunabilecektir.

Bulaç'ın ele aldığı konular neredeyse itikâdî alanda yaygın olan 'afaroz mekanizmalarının işleyişini hızlandırmış görünmektedir. Tekfir demiyorum, çünkü, kaybedilen ve içeriği hızla tüketilen bu kavramla suçlanmak Müslüman bireye nihayet cemaat değiştirme şeklinde yeni bir adres arattırıyordu. Ancak şimdilerde durum daha vahim görünüyor. İslâmî seyyalitenin imkanından mahrum bırakma yönünde, *sevimli ve İslâmî medyamızın* tüm imkanlarıyla kahramanımız söylemin dışına atılmaya çalışılmaktadır. Söylemin dışına, belki de araf'a... Bu iki tercih de nihayet, bakış açılarının vurgularına uygun düşmektedir.

Ali Bulaç'la geride kalan kesim arasında doğmuş bulunan dil ve anlam farklılıklarına bağlı gibi gözüken bu kopuşmanın nerelerde kilitleneceğine yazık ki artık taraflar karar veremeyecektir. Bulaç'ın Medine Sözleşmesi temelinde çoğulcu toplum modeli konusunda hangi argümanları kullandığı, neler dediği artık giderek önemini yitirmiş bulunmaktadır. Daha kötü olanı, meşruiyyeti kendinden menkul bir iktidarın, yedeğine bu amacın kullanımına tahvil edilebilir Ayet ve Hadisleri de alması ve alelade bir anlayışı silaha sarılmaya kadar kışkırtabilecek bir insiyaka dönüşmesidir. Bu ifadelerimle, benim, olayı (hâlâ ne olayı belli değil! Ancak, konuştuğum çevreler için olay yoktur, haber vardır, değil mi?) hem duygusal ve hem de sıkıntı üreten bir alana çekme girişimi başlattığı düşünülebilir. Kısmen doğrudur. Duygu eksikliğini gözardı etmeden, mevzuyu artık Asr-ı Saadet'ten okuyamayanlara bu sefer de Bulaç'tan 'oku' yun demek istiyorum.

Bana kalırsa kimin ne dediği pek fazla önemli değil. Konuşmaların çoğunun, örneğin bu *müzakere* başlangıcından beri *Birikim*'de ve diğer yayın organlarında sürdürdüğü tartışmayı yakından izlediğini sanmıyorum. Öyle olsaydı, konu, Bulaç'ın kafirlerle işbirliği arayışı şeklinde değerlendirilmezdi.

Bulaç'ın Müslüman çevrelerde etkisinin ve belirleyici saygın gücünün varlığı, tartışmanın taraflarınca kullanılan 'jargon'la iyice farkediliyor. Acaba, Bulaç'ı gözden çıkarmayı esaslı bir ödev olarak algılayan *dini çevreler* için Medine Sözleşmesi gerçekten ne ifade etmektedir? Keşke, Asr- Saadet betimlemeleri içinde bir başlangıç sayılan söz konusu olgu hakkında kimlerin neler düşündüğünü öğrenme şansımız olsaydı. Ne gezer? Karalama, suçlama, yanlış okuma gibi göste-

rişsiz tavırlardan gerçek ve lezzetli mukavemetlere sıra ne yazık ki gelmemektedir.

Ali Bulaç savunusu şeklinde algılanmaya peşinen hazır olan bu yazının taşıyacağı bu metnin vurgulamaya çalışacağı en önemli tez, kavram ve dil kaymalarıyla oluşan (alttan alta gelişen ideolojik) İslâm söyleminin içine girdiği krizi aşma girişiminde yazıdan çok sözü kullanma yönündeki tercihidir. Açıklamaya çalışayım: Müslümanlığa sahip çıkan çevreler arasında doğan tartışma (ki Ali Bulaç taraf değildir kesinlikle, yanlış tercümanlar ve inançlı kriter yaratıcıları var) konuları, ana çizgilerini basına yansıtmıyor. Bugün cemaat bireylerinin aralarında konuştukları ve ürettikleri soruların yazıya geçirilme şansı olsaydı daha iyi olurdu. Yazık ki eleştirel düzlemde kullanılan dil, haftalık bir iştahla tüketilen yayın organlarında ya kırılmaya uğramakta, ya da taktik heves ve hesaplarla bir başka bahara ertelenmektedir. Bizce, bu kenar tutumun asıl nedeni, müslümanlığa sahip (!) çevrelerin her nasılsa varsayılmış bir hegemonyasının üstünde kalmayı başarmış olan Ali Bulaç'la konuşmayı "erken" bulmalarıdır. Dini sabır çerçevesine oldukça eğreti duracak şekilde sokulan bir suskunlukla çok şey yarınlara daha bir gürleşmek avunusuyla ertelense de, şu gerçek gözardı edilemez: Müslümanlar veya İslâm'a sahip çıkan çevreler yaşadıkları entellektüel krizi aşmaya gayret göstermiyorlar. Burkulmuş bir gecikmeden kurtulmanın yollarını daha törensel ve daha şatafatlı 'kurtarma saldırıları'nda arıyorlar. Şahsen, bu müzâkereyi, yetişmelerinde Ali Bulaç'ın katkılarının büyük olduğunu bildiğim 80 sonrası Müslüman çevrelerin pratik katkılarda bulunabilmesini çokça arzu ediyordum. Ama bugün, açık-kapalı mekanlarda ortaya çıkan görüntü hiç de iç açıcı değildir. Yine de muhalif kardeşler, tartışma âdabını aktüel devrimci çıkışlardan, ideolojik çerçeveyi de tarihsel haricilikten alarak tanımsız bir olgunun parametrelerini bizzat kendileri oluşturuyor. Oysa sahiplenilmesi durumunda entellektüel düzeyde olduğu kadar pratik alanda da ufuk açıcı olabilecek bir 'radikal değişim' programı, sınırları gözardı edici bir 'maslahat'ı aşmada oldukça *yararlı* olabilirdi.

Öte yandan, Bulaç'la diğerleri arasındaki dil farklılığının yanısıra, takip etme zorluğundan yılma sayesinde doğabilecek bir bilgilenme eksikliği de bulunmaktadır. Bir kaç yıldan beridir Bulaç tarafın-

dan seslendirilen Demokrasi, laiklik, fanatizm, totaliterlik gibi konuların benzer vurguları taşımasına rağmen tartışılmamış olmasını, hala doğru dürüst anlayabilmiş değilim. Yine Bulaç'ın kadın erkek eşitliği bağlamında öne sürdüğü, kadınların şahitliğine ilişkin kapsamlı ve usûlî yaklaşımı da gündelik alışkanlık ve zihnî şablonlarımıza ağır gelecek maliyetler önermesine rağmen yankı uyandırmadı, konuşulmadı. Halbuki, bizzat bu konu, tarihsel bir sınırlılığı radikal bir yöntemle, yine referanslarını koruyarak aşmaya yönelikti. Bulaç, kendisi açısından erken ama, diğerleri açısından tam vaktinde bir saatte kıstırılmış bulunuyor. Çünkü daha ilerki vakitlerde sayın Bulaç hayatî doğrularımızı tartışmayı (müzakereyi) sürdürmeye azimli görünüyor. Yanılıyor muyum bilmiyorum, özellikle Müslüman kesimin tartışmaya dönüştürdüğü bu konu, bir gerilemeyi de başlatmış bulunuyor. Söylemin dili tarafları birbirinden hızla kopartıcı bir şekilde güçleniyor. Bulaç bunlara ne diyecektir, veyahut, artık milletin (millet iyice bu tartışmaya dahil edilecektir) dinlemeye ihtiyacı var mıdır? Dün, halk dindarlığıyla arasındaki mesafeyi artırıcı bir söyleme bütün umutlarını bağlayan çevreleri, şimdi Bulaç'ı yıpratırken kullandıkları argüman besbelli ki, gücün diline büyük yatırımlar yapmaya hazırlanıyor.

Genel İslâmî söylem, iletişime yönelik dilde çevre dışında kalmanın sıkıntısını yaşıyor gibidir. Taşrada bunun daha da katmerli olabileceği, imanlarını büyük şehirlerin varoşlarında tehdit ettirmemiş 'gençler tarafından basit bir algı sapmasıyla hedefini saptıracağı kolaylıkla anlaşılabilir.

Hariçten gazel okuyanların bile hızla ortalık yere yükseldikleri bir ülkede, ciddi bir sorunun üstesinden gelmek için nerede durmak gerekmektedir? Belki, tam bir dayatmanın önünde kalmış dinî çevrelerin, daha sağlıklı bir yönsemeyle güçlerini ısmarlama itirazların kaderine terketmeden 'konuşma' ları gerekmektedir. Aslında, uzun bir nekâhet döneminde her vesileyle amaçlarını kaybetme noktasına gelmiş kişilerin ihtiyatlılığı daha kolay anlaşılabilir bir tutumdur. Yoksa salt bir 'satılma korkusu' yahut 'dindarca provakasyon' endişeleriyle bütün melekelerin uçuşması beklenebilir.

Bulaç, Medine Sözleşmesi'nden yola çıkarak içinde yaşanılan ve artık dünya ölçeğinden koparmanın sahiden güç olduğu ülkede, farklı bireylerin ya da toplumların birarada yaşayabilmelerinin imkanlarını

müzakere etmektedir. Bu sayede yaşayabilmelerinin imkanlarını sadece dindarlarla dindışı çevrelerin değil, bizzat dindarların da kendi aralarında bir sözleşme yapmak zorunda oldukları ortaya çıkmıştır. Bulaç'ın deyimiyle bloklar arası ilişkilerin kutsal bir referansa atıfta bulunarak sürdürülmesi, şimdi yeni bir trajik soruyu bize sordurtuyor: Müslümanlar bir arada yaşamaya (kendi aralarında) hevesli mi? Umulur ki, bu sıradan soru, 'evet, biz zaten biriz' karşılığını bulabilsin.

Tanzimat'la birlikte doğan yeni varolma bilinçlerinin her düzeyde bir sapmaya, giderek ironik bir kaosa yol açtığı üzerindeki vurgu bile gerektiği kadar yapılmıyor. Tarih değişikliği, bizi değişik kategorilere itti. Kimimiz kendimizi solda, kimimiz sağda, kimimiz de kendimizi 'İslâm'da bulduk. Bu fırlatıldığımız yerler bizi rahatlatmadı, bizi sıkmaya başladı. Genetik bir imana her vesileyle atıfta bulunmaya koşullanmış mümin ve kafir grupların gerçek ritüelleri incelendiği zaman, kolaycı şablonlarımızın pek işe yaramadığı görüldü. Bu sorunsaldan nasıl çıkılabileceği kadar, bunun problem sayılması da çok önemliydi. İlâhî takdirin izinde, sınırlı dünyamızdan anlamlı bir geçişi nasıl sağlayabiliriz? Bulaç, bana göre bu anlamlı soruyu sormakta direniyor. Yoksa diyor, biz ellerimizdeki satırlarla bayağı enerji harcayacağız. Konuyu sürdürmesine izin verilirse belki de artan ve denetimini zor sağlayabileceğimiz enerjilerimizi nasıl ve ne yönde kanalize edebileceğimiz konusunda önemli çağrışımlar yakalayabilmiş olacaktık.

Ali Bulaç'ın öne sürdüğü düşüncelerin, halihazırdaki siyasi oluşumların söylemleriyle bazı paralelliklerinin olması da ciddi bir handikap oluşturmuştur. Siyasi oluşumlara hep uzak olma saplantısıyla dolu olduğu görülen etkin müslüman çevrelerin, Medine Sözleşmesi'nin taktik nedenlerle araç olarak öne sürüldüğü iddiaları da aslında izaha muhtaç görünüyor. Kendi tercihlerinde yalnız kalan 'aydın' larımızın meşruiyyet engellerini aşmada Bulaç'ı yorumlama girişimleri de sıkıntı yaratmaktadır. Medine Sözleşmesine taraf olanlar da (Bulaç'a rağmen), kendi liberal dünyevîliklerini her nasılsa bu sözleşme temelinde, Bulaç'ı da yedeklerine alarak aşmayı düşlemektedirler. Ben şahsen, uzun bir süre siyasal çizgilerin resmi bağlamı dışında tutulmuş çevrelerin kendilerine uzanan çarkıfelek elini öpmekte ne kadar direneceklerini merak ediyorum.

Bu düşündüklerimi somutlaştırırken, sadece taşra dünyasına erişen bilgileri değerlendiren bir yaklaşımı denedim. Kuşkusuz, Bulaç'ın felsefesi anlamaya yönelik yeni bir okumadır ve her haliyle takdire şayandır. Dışında ve yanında olanların onu tanıyacak bir dili hâla koruduklarını düşünüyorum. İktidar ve nimet-paylaşım hesaplarını bir kenara bırakarak ortaya konabilecek her veri, uzun vadede bize neler sağlar bilmiyorum -onu sadece Allah bilir ve sağlar- ama her halde hem gelenek ve din bağlamında yitirdiğimiz anlamsal ağın yeniden biçimlenebilmesi için bize düşünme sahası açacaktır. Yoksa, Medine Sözleşmesi de şu bildik Cuma, Dâr, Hudeybiye-sonrası dönem gibi cemaati ayakta tutmaya ve ajitasyona elverişli tartışmalarla aynı şekilde zihinleri eskiten hayalî çerçevelere gitmeyi ve oralara yerleşmeyi kolaylaştıracaktır.

Benim burada yaptığım, bir okuyucu olarak başta kendimin olmak üzere, soru sorma hakkını kurtarmaya çalışmaktan ibarettir. Konuşmak tabii ki taraf olmaktır. Ama henüz vesika konusunda taraf olacak kadar bir tartışma bile ortaya çıkmış değil, müzakere zaten nostaljik zikirlere kaldı.